

ГУЦУЛЬСЬКИЙ СТИЛЬ В АРХІТЕКТУРІ, ДИЗАЙНІ І РІЗЬБЯРСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ ГАЛИЧИНИ

Поняттям стиль визначається усталена сукупність ідейно-образної та функціональної виразності в системі художніх засобів і прийомів [1, с. 21]. В історії мистецтва відомо чимало стилів, що виникали, розвивалися й занепадали під впливом певних історичних, культурних обставин, змінюючи одні одних. Назвемо хоча б такі загальновідомі, як *візантійський, давньоруський, романський, готичний, бароковий, класицизм, конструктивізм, модерн*; в скульптурі – *куртуазний*; в живописі – *канделябрний*; в декоративно-вжитковому мистецтві – *звіриний* та ін., що наділені конкретними конструктивними і декоративними ознаками.

Наприклад для модерну, який розвинувся в кінці XIX – на початку XX ст. і відомий у Львові як стиль [нового віку], “сецесія” [2, с. 115-117], характерні сміливі пошуки українських рис, що велися двома шляхами. Перший – використання елементів історичної архітектури, другий – запозичення гуцульських, бойківських, лемківських та інших традицій народного будівництва і оздоблення, що властиво спорудам у стилі українського модерну.

Використання народних традицій було характерним для творчої групи архітекторів, до якої входили І.Левинський, О.Лушпинський, Т.Обмінський, Е.Ковач, Л.Левинський, художниця О.Кульчицька та ін. Створені ними споруди, інтер'єри, меблі – кращі зразки, що відображають дану тенденцію. За використання українських і польських традицій народного будівництва й об'єднання їх в єдиний загально-галицький стиль [3, с.324] виступали К.Мокловський, Т.Обмінський, О.Лушпинський, Є.Червінський.

Загалом кінець XIX -початок XX ст. відзначається значним зацікавленням з боку професійних митців, інженерів, діячів культури житлом, побутом, народними ремеслами населення Українських Карпат. Ю.Захарієвич, І.Левинський, В.Нагірний, В.Шухевич теоретично й практично демонстрували приклади розвитку національного стилю в архітектурі Галичини особливо на виставці 1894р. у Львові (Павільон руських товариств) [4, с. 333], де набув популярності і завоював визнання серед широкої громадськості як “народний стиль”. Тому *національний, народний*, як і *гуцульський*, в даному випадку виступають синонімами.

Іншою характерною рисою початку століття було використання синтезу елементів різьби по дереву, вишивки, кераміки у творчості не

тільки окремих митців, але й цілих професійних шкіл. Так, за прикладом Віденської художньо-промислової школи, викладачі та учні подібних закладів у Закопаному, Львові, Коломиї, Станіславі та інших містах виконували проекти й роботи в матеріалі, відтворюючи “стиль народний”. А Промисловий музей у Львові навіть оголошував конкурс на виготовлення меблів у “стилі родинному” [5, с. 268]. Для характеристики виробів гуцульських майстрів різьби по дереву й народної архітектури на виставках вживалися ще такі назви: “спосіб гуцульський”, “стиль Шкрібляків”, “стиль люду руського”, “стиль коломийський”, “гуцульська сецесія” та ін. Зрештою, в кераміці відомий також “стиль Бахматюка”. Проте гуцульський спосіб будувати й оздоблювати має свої першовитоки. Звернення до історії становлення його школи з метою з’ясування теоретичних засад, ролі та оцінки діяльності з позицій сьогодення залишається актуальним.

Природа карпатського краю віками надихала народних зодчих, різьбярів на творчу працю і щедро обдаровувала їх матеріалом для роботи. У лісах Гуцульщини ростуть найрізноманітніші породи дерева: дуб, бук, клен, карпатський кедр, ялина, смерека, явір, модрина, липа, береза, тис, волоський горіх, черешня, груша. Холодний колір явора, його тверда, але не крихка структура і теплий, коричнювато-охристий колір, твердість і в’язкість груші якнайкраще відповідають вимогам майстрів-різьбярів. Завдяки важкодоступній гірській місцевості, гуцули зберегли втрачені іншими регіонами України дорогоцінні скарби самотнього мистецтва далеких предків.

Вміння будувати будинки з дерева, оздоблювати їх різьбою та випалювання властиве чи не кожному гуцулові. В околицях Делятина, в Заріччі, Космачі, Жаб’ю в другій половині ХІХ ст. існувала ціла “академія” народного будівництва й промислу. З неї вийшли найвідоміші майстри-теслі, Максим і Матвій Чорні [6, с. 21], яких запрошували на будівництво церков, дворів, господарських споруд, фабрик, навіть у столичні міста. Без малюнків і креслень народні зодчі споруджували визначні будови, які можна було в розібраному стані перевезти в інше місце і там скласти заново. Окрім специфічної побудови, гуцульські житлові споруди в інтер’єрі мають своєрідне орнаментальне оздоблення, різьблене на сволоках, жердках, полицях, скринях, столах, одвірках, що збереглося понині.

У промислово відсталій Галичині високого рівня розвитку набув “промисел домашній” [7, с. 268-346], художній, який на сході України більш відомий як “селянські ремесла”. Із широким запровадженням

токаряської техніки Юрій Шкрібляк із синами, використовуючи традиційні гуцульські елементи - "кривульки", "ризки", "ільчасти письмо", "ружі", "головкати", "сливки", "розклине", "хрещики", виробив свій почерк в токарстві й різьбі по дереву, що отримав назву *гуцульсько-шкрібляківського стилю*. За їх зразками працювала школа-верстат при товаристві "Гуцульської спілки промислової" в Коломії [8]. В члені спілки був прийнятий Василь Шкрібляк з Яворова [9], а навчання в школі проводив Іван Семенюк з Печеніжина [10, с. 135]

Школа витримувала чисто народні художні традиції, що сформувалися в недоступних горах протягом віків. Однак після виставки 1894р. у Львові, де народний стиль завоював ще більше прихильників. На базі Гуцульської спілки в Коломії була створена Державна деревообробна школа [11, с. 678], в якій згодом над плоским (гуцульським) орнаментальним різьбярством почало домінувати академічне об'ємне. Із Закопаного прибули вчительські кадри: директор (архітектор) Фредерік Калляй, викладач рисунку Фінгер, веркмайстер з різьбярства Гнатківський [12, с. 6-8] та ін. Вчителями на відділах столярства, токарства й різьбярства працювали переважно місцеві майстри. Учні виконували з дерева макети гуцульських хат, вчилися робити сторяжні з'єднання, різьбили гуцульську орнаментальну різьбу і рельєфно-об'ємну скульптуру, копіюючи зразки академічних стилів.

На Всесвітній виставці в Парижі 1900 р. за проектом Ф.Калляя, викладачами й учнями Коломийської школи був створений інтер'єр кабінети в гуцульському стилі, а за проектом Е.Ковача (директора школи в Закопаному) – інтер'єр в "закопанському способі" [13], за що обидва заклади отримали всесвітнє визнання.

Надалі Коломийська школа, тяжіючи до копіювання класичних зразків, занедбала гуцульсько-шкрібляківські традиції, що було видно на виставках початку ХХст., тому її діяльність було піддано різкій критиці. Так, після виставки домашнього промислу в Коломії 1912 р. один із відвідувачів робить у пресі висновок, що "хоча сю школу заложено виключно в ціле розвою гуцульського промислу, то з виставлених предметів видко, що ся школа цілковито розминулась зі своєю ціллю" [14]. На інших виставках роботи школи характеризувалися як "шаблонні, несмачні, позбавлені стилевості", зрештою "польсько-гуцульським гібридизмом".

І все ж, в результаті реорганізації [15] в 1920-х р. навчальних програм, викладання зосередилося в художньо-архітектурному напрямку. Коломийська школа зайняла в Галичині одне з провідних місць у підготовці

спеціалістів даного профілю. Поглиблено вивчалися предмети, яких вимагала будівельна справа: фізика, статика, мірництво, основи будівництва дамб і мостів, конструювання, будівельна технологія. Ґрунтовніше почали викладатися предмети спеціальної підготовки: малюнок, скульптура, перспектива, композиція, що дало можливість випускникам (М.Коверку, М.Черешньовському, Й.Левицькому, А.Шаєрману, Н.Кисілевському, М.Куриличу, Ю.Черченку та ін.) продовжувати навчання в престижних академіях Європи.

Вади, якими ґрішила Коломийська школа, виправила створена в 1905 р. Школа різби і металевої орнаментики у Вижниці. Завдяки зайнятим там найвідомішим майстрам, В.Шкріблякові, М.Мегеденюкові та В.Девдюкові, Вижницька школа зберегла гуцульський характер в оздобленні не тільки дрібних житкових речей (топірців, скриньок, таць), але й на багатьох виставках показала приклад організації інтер'єра в народному (гуцульському) дусі, за що отримала визнання й похвалу [16]. Маючи досвід викладацької та виставочної діяльності, Василь девдюк повернувся в Старий Косів, де у власній майстерні організував приватну школу [17, с. 20]. Таким чином, м. Косів після 1920 р. стає ще одним центром розвитку гуцульського стилю різби по дереву.

У сучасних умовах розвиток стилістики в архітектурі й декоративно-вжитковому мистецтві відбувається двома шляхами – використання традиційних матеріалів, форм і елементів, запозичених з народного будівництва, та запровадження нових будівельних матеріалів і технологій, відомих під назвою “євростиль”. З появою завезених металевих і пластмасових (холодних) уніфікованих виробів значна частина замовників, піддаючись моді, відмовляється від традиційних матеріалів, серед яких – наділене естетичними й теплотехнічними якостями дерево. Значної шкоди завдається й іншим видам народного мистецтва. Так, під маркою сучасної, скопійованої із закордонних каталогів натуралістичної вишивки, відбувається нівелювання регіональних психолого-семантичних художніх особливостей. Подібні прорахунки помітні в сучасних школах, в яких продовжується вивчення нетрадиційних нашому регіонові способів, започаткованих в Коломийській деревообробній та Станіславській столярських професійних школах ще на початку ХХ ст. Дослідження особливостей народного мистецтва, його традиційних видів і стилів з метою навчання і практичного застосування при формуванні відповідного середовища (інтер'єра) чи дизайну окремого виробу залишається й надалі актуальним.

1. Асєєв Ю. Про стилі в мистецтві і архітектурі // *Образотворче мистецтво*. – 1972. – №1. С.21-23.
2. Вуйцик С.В., Липка Р.М. Зустріч зі Львовом. – Львів: Каменярь, 1987. – 175с.
3. Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. – Lwow, 1903 – 552 с.
4. Зоря. – Львів, 1894.
5. Czasopismo Techniczne. – Lwow, 1904.
6. Nepomucen J. J potrzebe Rozwoju Przemyslu domowego w Galiciji. – Lwow, 1878.
7. Шухевич В. Гуцульщина. – Верховина, 1997. – 350с
8. Школа “Гуцульської спілки в Коломиї” // *Діло*. – 1829. – №7.
9. O własnych siłach... – 1889. – №7.
10. Грабовецький В.В. Історія Коломиї. – Коломия: Вік, 1996. – 172 с.
11. Szkoła zawodowa przemyslu drzewnego w Kołomyi// *Szematyzm krolewstwa Galiciji i Lodomeryi. Wilkim ksiestwem Krakowskiem*. – Lwow, 1902.
12. Кречковський Л.В. Школа деревного промислу в Коломиї // *Животоки*. Коломия, 1994. – С.5-9.
13. Нога О. Іван Левинський. – Львів: Основа, 1993. – 76 с.
14. *Діло*. – 1912. – №216.
15. Фляк М. Дещо про ремісничу школу в Коломиї // *Над Прутом у лузі*. – Торонто, 1962. – С.335-355.
16. Лукіянович Д. Виставка домашнього промислу в Коломиї // *Неділя*. – 1912. – №38.
17. Соломченко О.Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. – К., 1959. – 57 с.

Mychailo Hnatyuk

THE DISTINCTIVE HUTSUL ELEMENTS IN HALYCHYNA'S ARCHITECTURE, INTERIOR DESIGN, AND WOODCARVING

This article examines major trends in folk and professional arts of the late 19 th – early 20 th centuries. The paper traces the genesis of the Hutsul styles in Halychian architecture and woodcarving and shows the role of popular traditions in modern art.